

Напярэдадні развалу савецкай імперыі ўзьнікла моладзевая суполка „Талака“, якая рупілася пра духоўнае адраджэньне. З „Талакі“ выйшлі выбітныя грамадзкія дзеячы, творцы літаратуры і мастацтва, уніяцкія сьвятары.

Талеранцыя

Ігар Бабкоў

Слова *талеранцыя*, нібы паўлін, напоўніцу засьвяціла сваімі пёркамі адно ў эпоху Шушкевіча. Беларускі народ, які адраджэньне сваю дзяржаўнасьць, быў, відавочна, ня самым вядомым, ня самым багатым і шчаслівым, але затое самым, самым *талерантным*. Слова *талеранцыя* было занадта прыгожае і занадта выгоднае, і таму пачало ўжывацца направа й налева з сэнсам і безь яго. Слова сталася паступова візытнай карткаю маладое беларускае дзяржавы і, як шмат хто спадзяваўся, пропускам у сям’ю вольных эўрапейскіх народаў.

Але гэтага не адбылося, і слова так надакучыла, што і яно само, і ягоны зьмест пачалі выклікаць лёгкую агіду. А з пачаткам дыктатуры яно ўвогуле сталася пустым паняткам.

У сёньняшняй беларускай сытуацыі анічога, што можна было б назваць *талеранцыяй*, проста не засталася. Затое пачалі набіраць вагу іншыя словы: апазыцыя, супраціў, барацьба. Валянцін Акудовіч нават напісаў эсэ „Вайна культураў як крыж на магілу *талеранцыі*“. А шкада, прыгожае было слова.

Талерка

Антаніна Хатэнка

Калі вам пашчасыціла гуляць хоць раз на сапраўдным вясельлі, то, ведама ж, не забудуцца вясельныя маршы. Гэтак, бывае, ляскацяць, зьвіняць пляскатыя *талеркі*, б’ючыся адна аб другую, што і маршалак не перакрычыць, зазываючы да стала.

Быццам усе гукі сьвету зьбіраюцца ў мэталёвыя блішчастыя дыскі, і каму тут уздогад, што сьцішацца аркестравыя *талеркі*, адплывуць у памяць маршы, і застанецца сям’я сам-насам з клопатам пра іншую *талерку* — сваячку тых сьпеўных і вясельных каваных віртуозам-кавалём ладкаў, — *талерку*, якую трэба штодня поўніць спажываю. Гэта ж колісь годна казалі ў нашых краях: „Госьць, ня дзьміся, еж, што ў місе“. А цяперака мы паціху ўсталявалі культ вялікавяльможнай *талеркі*. Каб жа нашая *талерка* была паўнейшаю, чым суседзкая, ды смачнейшым на ёй усё здавалася.

Сышло ў нябыт „Госьць, ня дзьміся, еж, што ў місе“. Гэтак жа сышоў у нябыт гонар тых шляхетных *талерак*, што цяпер зіхацяць парцалінаю ў зьнямелых залях былых палацаў. Здаецца, яшчэ тыя, княжыя, выкштальцонныя *талеркі* памятаюць сваё паходжаньне, роўнае дарагім нашым старажытным грошам — *талерам*.

Затое ў нас ганарова над вокнамі пабліскаюць дыскі *талерак* спадарож-

нікавае сувязі, ды недзе пад самымі нябёсамі, кажуць, зьяўляюцца зрэдзьчасу *талеркі* іншаплянэтнікаў. Ім тут раскоша, сярод нашага *талеркавага* энтузіязму ды нязбытнай *талерантнасьці*.

Толькі мы *не ў сваёй талерцы* — у нашым часе і ў нашай краіне. Але тое нам вырашаць. Не іншаплянэтнікам.

Ніхто ж *на талераццы* волі і шчасьця не падасьць.

Тарашкевіца

Сяргей Шуна

Слова *тарашкевіца* няма ў Тлумачальным слоўніку беларускай мовы. Яго няма наагул ні ў якім беларускім слоўніку, нават і ў энцыклапэдыі „Беларуская мова“. Слова-прывід. Слова-фантом.

Разам з тым — гэта, безумоўна, слова ХХ стагодзьдзя, і абазначае яно рэальную зьяву — адзін з варыянтаў беларускай літаратурнай мовы.

Сёньняшні афіцыйны правапіс, які ўжываецца ў школах, афіцыйным друку, кнігавыдавецтве на тэрыторыі Беларусі, у супрацьлегласьць *тарашкевіцы* часам завецца „наркамаўкай“. Ён успрымаецца як нэўтральны, нічым не афарбаваны, усім прывычны ад школьнай лавы. *Тарашкевіца* сёньня — гэта знак заангажаванасьці — сацыяльнай, культурнай, палітычнай. Або таксама прыкмета нетутэйшай беларускасьці (зь іншай прасторы або зь іншага часу).

На пачатку стагодзьдзя, калі фармаваўся наш правапіс, ніякіх варыянтаў і альтэрнатываў не было. Браніслаў *Тарашкевіч* зафіксаваў першыя здабыткі моўнай нармалізацыі ў 1918 годзе ў сваёй „Граматыцы“. Наўрад ці ён тады мог сабе ўявіць, што ад ягонага прозьвішча празь дзесяцігодзьдзі будзе ўтворанае новае слова...

Вось жа тады — на пачатку стагодзьдзя — *Тарашкевічаў правапіс* быў адзіны і натуральны. *Тарашкевіцай* напісаная ўся клясычная беларуская літаратура — зь мяккімі знакамі пісалі Купала й Колас, Багдановіч і Гарэцкі, Жылуновіч і Чарвякоў.

Але ў 1933 годзе Савет Народных Камісараў БССР — у духу іншых павеваў таго часу — увёў дэкрэтам іншы правапіс. На той момант нэўтральным, усім звыклым быў менавіта *правапіс Тарашкевіча*, дапрацаваны іншымі моваведамі — Лёсікам, Станкевічам, Некрашэвічам, Байковым. Ён быў натуральны, як паветра, а ўжо на ягоным фоне новы правапіс успрымаўся як моцна палітычна афарбаваны — фактычна гэты правапіс ператварыў самабытную беларускую літаратурную мову ў нейкі беларуска-расейскі гібрид. Аднак з часам ён стаўся звыклым і нармальным, што нямала спрычынілася да заняпаду беларускай мовы наагул. Такі стан рэчаў датрываў да нашых дзён.

На пачатку 80-х *Тарашкевічаў правапіс* вярнуўся зь нябыту. Тады і ўзьніклі тэрміны-антыподы — *тарашкевіца* і наркамаўка. Аднак антыподы яны ўяўныя: і адно, і другое — гэта ўсё беларуская мова. Настане час, калі беларуская мова зойме належнае ёй месца ў жыцьці краіны, і тады ўсе варыянты непазьбежна зьліюцца ў адзін. Толькі настане гэта, як і шмат чаго іншага, ужо ў XXI стагодзьдзі.